

WKO

WERKVERBAND KERKELIJK OPBOUWWERK

ISSN: 1572-1655

FEBRUARI 2008

NR. 66

NIEUWS BRIEF

Metamorfosen: Borgman en kerkelijk opbouwwerk

INHOUD:

pag. 1	Metamorfosen
pag. 2	Een bont gezelschap van mensen
pag. 3	Kerkopbouw in de wereld die van God is
pag. 7	Oog voor gestalten van geloof
pag. 9	Een veranderende wereld vraagt om andere theologie
pag. 12	Metamorfosen in "Vogelaarwijken"
pag. 14	Impressies uit een oecumenische leeskring in Amsterdam-Oost
pag. 16	ledenlijst per 1-1-2008

Een veranderende wereld vraagt om andere theologie

Hans Jonker en Chris 't Mannetje

In het masterprogramma van de Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing staat in het tweede jaar een collegereeks van zeven bijeenkomsten geprogrammeerd *spiritualiteit van het maatschappelijk handelen*, in meer kerkelijke taal 'de spiritualiteit van de diaconie'. Deze reeks staat naast een training 'spiritualiteit van het beroep' waarin de spiritualiteit van de docent godsdienst/levensbeschouwing en voor de toekomstig pastoraal werkster de spiritualiteit van de catechese aan bod komt. Bij de 'spiritualiteit van het maatschappelijk handelen' wordt aan de hand van de zeven werken van barmhartigheid en met behulp van het boek *Metamorfosen. Over religie en moderne cultuur* van Erik Borgman, gezocht naar de kernconcepten voor een hedendaagse maatschappelijke spiritualiteit waarin bijbelse bronnen, kerkelijk spreken en moderne theologie met elkaar verbonden zijn.

Metamorfosen en werken van barmhartigheid

Voorafgaand aan de colleges leest de student de brief van de Nederlandse bisschoppen over de missie in de 21e eeuw *Getuigen van de hoop die in ons leeft* (rkkerk.nl 4(2006) 298-319). Hij schrijft een korte reflectie naar aanleiding van de genoemde bisschoppelijke brief met daarin een antwoord op de volgende vragen: wat spreekt mij het meeste aan in de brief? waar zie ik mogelijkheden om zelf concreet mee aan het werk te gaan in het pastoraat? met welk inzicht of welk idee in de brief heb ik het meeste moeite en waarom? De antwoorden op deze vragen worden in de eerste bijeenkomst uitgewisseld en kort besproken. In ieder van de zeven bijeenkomsten vormt een van de 'zeven werken van barmhartigheid' (Ton van den Ende (red.) *Zeven werken van barmhartigheid. Diaconaal werkboek*, Diocesaan Pastoraal Centrum van het bisdom, Rotterdam 1999) het startpunt en komt vervolgens steeds een hoofdstuk uit *Metamorfosen* aan bod. Tussen de werken van barmhartigheid en een aantal hoofdstukken van Borgman blijken wonderbaarlijke linken mogelijk. Borgman daagt ons uit om niet alleen over religie na te denken maar om in de hedendaagse cultuur religieus te denken. Met de werken van barmhartigheid worden aspecten van noodzakelijke dienst en zorg in de samenleving zichtbaar gemaakt.

Diaconie zichtbaar maken

Het eerste college start bij het thema 'de hongerigen te eten geven' en de tekst van Job 24,1-12. Daarmee wordt het belang voor theologie en diaconie uiteengezet van leren zien, van luisteren naar verhalen en het

organiseren van plaatsen waar verhalen verteld kunnen worden (bijvoorbeeld vasten/sobere maaltijden), van concrete ontmoeting, van herstellen van relatie en van perspectiefwisseling. De drieslag zien — oordelen — handelen en de drieslag zorg — strijd — solidariteit verbinden we met de spiritualiteit van de diaconie. We verhelderen de marginale zichtbaarheid van veel diaconie en van veel maatschappelijke nood. Theologie zetten we inleidend neer "als poging midden in de wereld waarin we leven te achterhalen wat, in het spoor van Jezus van Nazaret als de Christus van God, gezegd en gedaan kan en moet worden." (Borgman 2006, 20)

Het tweede college met als thema 'dorstigen te drinken geven' en als starttekst Matteüs 10,4-42, belicht de veranderingen in de rol van religie, godsdienst, geloven en veranderingen in de invulling van diaconie. We bespreken de theologische aanpak van Erik Borgman aan de hand van de eerste twee hoofdstukken. De gedaanteverandering van de religie in onze cultuur vraagt volgens Borgman een geheel nieuw paradigma van theologiseren. De denkrichting van Borgman start fundamenteel bij de hedendaagse religieuze werkelijkheid en niet bij van te voren opgestelde definities. Religie is een basis element van cultuur. Borgman zoekt van daaruit naar een theologische visie op de actuele leefsituatie waarin religie een andere plaats kreeg. 'Dorstigen te drinken geven' vraagt dan of de 'dorstigen' en 'het te drinken geven' ook theologisch anders gezien moet worden dan voorheen. Een enkel zorgende houding vanuit een vooropgestelde theologische opvatting lijkt in de lijn van

Borgman niet meer onze theologische opdracht te zijn.

Spirituele basishouding

Na die eerste twee colleges gaan studenten zelf aan de slag met een werk van barmhartigheid en met één van de hoofdstukken: 'Religie als gaan in het spoor van de Trickster' gekoppeld aan naakten kleden; 'Het heden in de ruimte van wat komt' gecombineerd met doden begraven; 'Leven van de gemeenschap buiten ons bereik' met de vreemdeling opnemen; 'Het religieus gehalte van hedendaags Europa' met de zieken bezoeken; 'De christelijke traditie als herinnering aan Gods kenotische nabijheid' met gevangenen bezoeken. De studenten halen er veel eigen ervaringen bij uit hun werk als vrijwilligster en uit hun stage, en struinen op heel inventieve wijze het internet af. De week van de diaconie in het aartsbisdom Utrecht, opvang van vreemdelingen, de WMO, de Franciscaanse beweging, het justitie pastoraat, ze komen op soms indrukwekkende wijze en vanuit heel gedifferentieerde perspectieven langs.

De studenten werken opmerkelijk hard aan hun voorbereidingen op dit college. Het (behoorlijk forse) boek van Borgman heeft ze meteen getroffen. Vooral omdat hij de wereld positief neerzet: "we komen op het spoor van wat godsdienst in onze samenleving voorstelt" en "ik kan religie zo aanreiken aan anderen, als mogelijkheid". Heel wat ogen worden geopend en eigen (voorlopige) visies ter discussie gesteld. De studenten zijn heel blij met alle verbanden die worden gelegd tussen eigen betrokkenheid en diaconie en met de ervaring dat hun eigen spiritualiteit wordt gevoed door het naar buiten richten, naar de samenleving: "de hele zaak kantelt, van macht naar lotsverbondenheid en kwetsbaarheid." Borgmans boek wordt steeds weer anders gelezen. Als docentbegeleiders kunnen we vaststellen: er wordt echt getheologiseerd, theologisch nagedacht over onze cultuur, over maatschappelijke verschijnselen. De fundamenteën van een spirituele basishouding voor missionair pastoraat worden gelegd of versterkt. Veel interessante gesprekken ontstaan door de vraag van Borgman hoe religie te verwoorden als eerst de identiteit en intentionaliteit van allereerste maatschappelijke omzwervingen ten volle bewust gemaakt wordt, met als doel de daardoor 'uitgelokte belijdenissen' te gaan verwoorden. Deze reeks beleven studenten

naar hun zeggen als passend in de reeks systematische-theologiecolleges van de eerste vijf jaar die een nieuw perspectief bieden op eigen geloven.

In deze tijden van maatschappelijke veranderingen en bijgevolg ook kerkelijke veranderingen vragen diverse bisdommen om missionair kerk zijn of worden

Waarom Borgman?

In deze tijden van maatschappelijke veranderingen en bijgevolg ook kerkelijke veranderingen vragen diverse bisdommen om missionair kerk zijn of worden. Zijn het de energievretende reorganisaties of is het weerstand of onvermogen de reden, dat een aantal pastores nauwelijks toekomst aan, zich onmachtig voelt om missionair pastoraat uit te proberen? Voor ons als opleiders een uitdaging om aan de voorwaarden voor een missionair pastorale houding bij onze studenten te werken.

We gaan daarvoor eerst buiten de theologie te rade. We kennen de reflectielagen van het 'uimodel' dat Bram Lagerwerf en Fred Korthagen gebruiken (*Een leraar van klasse. Een goede docent worden en blijven*, Soest 2006, 253) en dat van buiten naar binnen onderscheidt: omgeving, gedrag, bekwaamheden, overtuigingen, identiteit en betrokkenheid. De hiërarchie van logische niveaus van Robert Dilts brengt ons via de lagen van omgeving, gedrag, vermogen, overtuigingen, identiteit en missie uiteindelijk bij de spiritualiteit: bij vragen als "waar ben ik mee verbonden?" en "waar ben ik een onderdeel van?" Als wij de tijden zijn, dan zijn we dus ook zelf onderdeel van cultuur en maatschappij. Als onze God zich laat kennen als een God van onze geschiedenis, dan zullen we dus theologisch moeten nadenken over die kernvragen en God op het spoor moeten komen zoals Hij zich kennen laat in onze cultuur, in onze maatschappij. De uitdaging voor de theologie is om een analyse te maken van en interpretaties te geven aan de hele verscheidenheid van culturele en maatschappelijke verschijnselen die we om ons heen zien en waar we zelf deel

van uit maken. Onze situatie serieus nemen als openbarend om de 'orde' die erin te ontdekken valt te expliciteren. En precies dat is het wat Borgman doet in zijn boek *Metamorfosen*. Vanuit onze fundamentele lotsverbondenheid theologiseren, dus de vakdiscipline bij uitstek van onze opleiding, de 'theologie', verbinden met de kern van betrokkenheid of spiritualiteit waaruit zich ontwikkelen en waarmee verbonden zijn onze missie, onze overtuigingen, onze capaciteiten en uiteindelijk ons gedrag. Borgman reikt daarmee een fundamentele kern aan voor pastoraal functioneren in deze en de komende tijd.



Theologie in de stad

Op het recente symposium "*Theologie in de stad – theologie van de stad*" (Amsterdam, 9 november 2007) hield Borgman het hoofdreferaat. In 'zijn' workshop naar aanleiding van de inleiding werd de link gelegd tussen zijn theologische invalshoek en de betekenis voor het professionele pastoraat van de presentietheorie van zijn collega Andries Baart. Een boeiende uitdaging om in onderzoek en opleidingen hun beider inbreng in relatie tot elkaar verder te verkennen. Ons valt op dat in heel wat scripties van studenten die presentietheorie van Baart, met zijn geduldige en aandachtige aanwezigheid, wordt belicht in zijn betekenis voor het pastoraat van deze tijd. Het behoort tot de taak van pastores in deze tijd om ook te publiceren, om hun reflecties over maatschappelijke en culturele ontwikkelingen theologisch te doordenken, te analyseren en te duiden: vanuit een aandachtige beschouwing van de cultuur zelf waarin wij leven.

Met het intreden van de hbo-master hebben we op de Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing in het programma veel ruimte

gemaakt voor onderzoekshouding en vaardigheden. Borgmans theologische houding om de cultuur en maatschappij te doordenken op zijn sporen van God en religie en dit te combineren met de presentietheoretische uitgangspunten en competenties van Baart zou onze studenten moeten toerusten voor een nieuwe functie-uitoefening in een maatschappij die ontkerkelijk is. Vanuit een dergelijke onderzoekende houding gaan we dan op zoek naar de mogelijke basis voor werkelijke antwoorden, bijvoorbeeld op de multireligieuze situatie in zieken- en verpleeghuizen, in scholen, maar ook in onze eigen omgeving, in onze eigen (geloofs)geschiedenis. Het college *spiritualiteit van het maatschappelijk handelen* probeert een kernachtige basis te leggen in het tweede masterjaar om het studenten mogelijk te maken om van binnenuit de zin in te zien en aan te voelen van het doen van praktijkrelevant onderzoek in hun derde en laatste master jaar.

Reflexieve en inspirerende studenten

In relatie tot de eindcompetenties van de opleiding kan de student reflecteren op het menszijn in spiritueel perspectief en op de sociale leer van de kerk en de ontwikkeling van geloofsleven en theologie in de moderne tijd. Zij kan zelfstandig en authentiek theologische concepten ontwikkelen en funderen, en deze toepassen in beroepssituaties. De student heeft persoonlijke en professionele aandacht en zorg voor maatschappelijke problemen en vooral voor de mensen en gemeenschappen die daarin het slachtoffer zijn. De student weet ook liturgisch inspirerend vorm te geven aan de achtergronden van het gelovig en kerkelijk maatschappelijk handelen. De student heeft zicht op de positie van de kerk in de samenleving en reflecteert adequaat op hoe deze positie doorwerkt in haar eigen identiteit, haar geloofspraktijk en haar pastoraal handelen. De student is zich bewust van zijn eigen spiritualiteit in relatie tot de beroepspraktijk in het spanningsveld van kerk en maatschappij en kan deze onderhouden en verder ontwikkelen. Aan het einde van de reeks bijeenkomsten schrijft de student een theologisch verantwoord artikel voor de plaatselijke krant of een lokaal advertentieblad, of hij verzorgt een inleiding voor een open parochieavond waarin hij laat zien op verstaanbare wijze te kunnen reflecteren op en communiceren over wat zich aan religieuze betekenis in de cultuur aandient.